

μικροφιλολογικά τετράδια 2

ΝΙΚΟΣ ΧΑΤΖΗΓΑΒΡΙΗΛ

Κυπριώτικες ιστορίες

Επιμέλεια

Χρίστος Χατζηαθανασίου

Λευκωσία

2003

μικροφιλογολογικά τετράδια 2

Παράρτημα περιοδικού μικροφιλογολογικά

Διεθνής Βιβλιογραφικός Αριθμός Σειράς: ISSN 1450-0132

Η ΚΟΡΗ ΤΟΥ ΜΥΛΩΝΑ

Στον Γιώργον Σ. Φραγκούδη

Θέλετε να δείτε κόσμον και ν' αγροικήσετε νέα; Λάμνετε κει πέρα κάτω στον μύλον του γερο-Διάμαντου του μυλωνά. Κει πέρα κάθε γιορτή και κάθε βουττήματα του ήλιου ανταμώνονται οι χωριανοί, γυρίζοντας άλλος που τ' αμπέλι του, άλλος που τα ξύλα κι άλλος που τα γίδκια του. Κει πέρα π' ο καθένας θα πει το πώς επέρασε στο λαόνιν, το πώς ο τάδε γύρισεν την δόμηγ του μες στο μονοπάτι τ' αμπελιού του, το πώς ο δείνα το 'κοψεν το νερόν 'πό τον κατεβάτην, όντας κι όρίζεν ακόμα ως το γέννημα της Οπλειάς! Καφενέν στο χωριόν εν έχει και για τούτο ο καθένας πριχού δειπνήσει τραβά στον μύλον να κουβεντιάσει. Θα μπλάσετε ακόμα και ξενοχωρίτες κει πέρα πο' 'ρχονται ν' αλέσουν στον μύλον του Διάμαντου, που η μυλόπετρά του βγάλλει τ' άλευκον το ζαχαράτον, κι εκείνος σας λέει τ' ωσπολλάτε με τρεις οκάες αλεύριν για κάθε γομάριν που θ' αλέσει. Είναι κιόλας παραλλής ο Διάμαντος. Έχει τον μύλο, έχει σπίτιν ξεχωριστόν πάνω στο χωριόν, φραχτές κι αμπελότοπους. Σώννεται, να πούμεν, κάλλιον που κάθε άλλον μέσα στο χωριόν. Πικρώνει του Εγγλέζου, μαύρη του η ώρα και σταλαμή 'πό πάτησεν την Κύπρον, έναν πουντζίν ριάλια φόρον καθαχρονικόν. Μα έτσι γέρος πο' 'νι, σώνν' ως τα τώρα κι ερκάζεται γερά. Στον καιρόν του ήταν το πρωτοπαλληκάρον του χωριού. Να τον αγροικήσετε να σας κάμει την κουβένταν των Τζιωνήδων πο' ξυλοφόρτωσεν μιαν ημέραν τον καιρόν της Κατοχής και τους έδησεν αξάγκωνα πά' στον πεύκον σύμπλα τ' αμπελιού του, στην μπαμπατζιάν, που βγάλλει το γλυκόποτον κρασίν, θα σας κάμει να σπάσετε που τα γέλια! Την γεναίικαν του, ο Θεός μακαρίσοι την την Ττάλλα, ήταν καλοσυνάτη και νούσιμη γεναίικα, την έθαψεν έχει τώρα δεκαοχτώ χρόνους πά' στην γένναν της μονοκόρης του της Ττάλλας, που σβήνοντας εκείνη έρχετον τούτη στον κόσμον τον ψηματιόν. Άλλην γεναίικαν εν επήρεν ο Διάμαντος γιατί, να σας το πούμεν για τιμήν του, έθελεν ν' αναθρέψει της προκοπής το κορίν του, κι ετράβησεν κοντά του την μισοκαιρίτισσαν την αδερφήν του την Μαρκαρούν -ξέροντας και καλοξέροντας τι πά' να πει μητριά.

Η Ττάλλα, γιατί που λαλείτε, αναστήθηκεν κι ε[γ]ίνηκεν μια κόρη φουμισμένη σ' ούλλην την Μαραθάσαν και Σολιάν. Σαν την εσουνάφερναν οι κόπελλοι του χωριού, λαλούσαν: "Το Διαμάντιν του Διάμαντου" κι οι χωριανές σαν έθελαν να πουν η μια της άλλης πως ήταν όμορφη λαλούσαν: "Είσ' όμορφη σαν την Ττάλλα του Διάμαντου του μυλωνά". Ούλλοι κι ούλλες αγαπούσα-

σιν την Ττάλλα και την είχαν, πώς την είχαν, γιατί ποτέ της εν επίκρανε ψυχήν. Ήταν, αληθινά, καλόκαρδη και καλόψυχη κόρη. Η Ττάλλα εν επήαινε στα ξύλα, ούτ' ετσάππιζεν τ' αμπέλια τ' αφέντη της. Τα χιονάτα και τα καφουρένα της τα χέρια ψήχου κι επλάστησαν μόνον για φιλιά. Η θειούλα της, η Μαρκαρού, της αγνάτεψε με τον καιρόν την βούφαν, το δουλάπιν και την ρόκκαν, και σε τούτα διάβαινεν τον καιρόν της η Ττάλλα όντας ήταν κακοκαιριά κι έκαμνεν παωνιάν. Όταν ήταν μέρα του ήλιου, η Ττάλλα, με το τσουρίν της, το δροφανόν και τ' όμορφον τσουρίν της, που τόσον τ' αγάπα, ετράβαν όξω και κοντά στο ηλιοβασίλεμμα εγύριζεν με κάμποσα χερβόλια περικλοκάδια και μελήνες. Μα 'νας κρυφός πόνος έσφιγγεν την καρτούλλα της Ττάλλας κι έτρων τα σωθικά της... 'Πό κείνον το πωρνόν που διάβαινεν να πά' στ' αμπέλιν τ' ο γιος της Κουτσοκατερίνας, ο Κωσταντής, της είπε κάτι λόγια μ' ένα γλυκόν χαμογέλιον στο στόμα, 'πό κείνον το πωρνόν, έχει τώρα δυ' ολόσωστες χρονιές - έτσι διαβαίνει ο καιρός! - ραίστηκεν της Ττάλλας η καρτούλλα κι επάρτηκεν ο νους της κι έβοσκεν σε σκοτεινές συλλοές, κι όντας ετράβαν όξω, με το τσουρούδιν της π' οπίσω να την κλουθά, έπκίανεν όχτον-όχτον του ποταμού, εσκάλωνεν σε κάτι κακοτόπια που μόνον τα γίδικια μπορούν να σκαλώσουν κι έφτανεν, δίχα να φοάται τους κρεμμούς πο' 'χασκαν ομπρός της, στο πλευρίσμαν του βουνού, που 'πό πάνω ψηλάττε στην μούττην έν' τ' αμπέλιν του Κωσταντή της Κουτσοκατερίνας. Εκάθετον καταής η Ττάλλα, πά' στα φτερίκια, ανάμεσα τους πεύκους, τες αντρουκλιές και τες λατζιές κι αγροίκαν τον Κωσταντήν να τραουδά κείν' τα γλυκόλοα τραούδια με την γλυκιάν φωνούλλα του:

*Να 'μουν αφτίν της βούφας σου
πατίδικια των ποδικιών σου
να 'μουν και χαρτωμένος σου
να φίλουν τον λαϊμόν σου.*

Στον ερχομόν και στον φευγόν ο Κωσταντής την ετήραν 'πό πάνω ψηλά στην μούττην και την καμάρωνεν, μα πάντα έκαμνεν ταχάτες τον ανήξερν κι έβαλλεν πάνω την φωνούλλα του:

*Εν να σε κάμω να 'ρκεσαι
στα όρη να με βρίσκεις
τζαι ν' αγκαλιάζεις τα δεντρά
τζαι να τα μαρανίσκεις.*

Ο Κωσταντής, εκόντεψεν να ξεγάσομεν να σας το πούμεν, ήταν έναν ψηλόν, όμορφον, λιγνόν και καλοφωνάρικον κοπέλλιν. Όσον για κυνηός εν είχεν δεύτερόν του σ' ούλλην την Μαραθάσαν και Σολιάν. Έπαίξεν την φύλλα. Είχε σκοτωμένα ως της ώρας πάνω που δέκα αγρινά. Λαούς και πέρδικους αμέτρητους. Μα 'ταν φτωχός ο Κωσταντής κι άλλον που τ' αμπέλιν

του πο' ζωοτρέφετον τούτος κι η ρκα η μάνα του, εν είχαν. Μα 'τσι φτωχός σαν ήταν, η μάνα του συχνά-πυκνά του 'λεεν και του βελονιάζεν στον νουν πως θα του 'βρισκεν μιαν καλήν τύχην...

Έναν πωρνόν που η Κουτσοκατερίνα ελάμνισεν κουτσά-κουτσά στον μύλον ν' αλέσει το κλιθάριν της για να ψήσει πέντ' έξι πίττες στην σάτζην, το 'φερεν ο λος κι είπεν τούτον και τούτον στον Διάμαντον για την κόρην του να κάμουν ταχάτες συμπεθθεράκν. Ο Διάμαντος επήρεν κι άναψεν σ' ετούτην την ομιλίαν της Κουτσοκατερίνας και γύρισε και της είπεν λόγια άπρεπα, κι ακόμα που την φούρκαν του λλίον έλειψεν να την ξυλοφορτώσει, αν δεν την αλυπάτουν που 'ταν έτσι ρκα κι ανήμπορη.

-Άμε στ' ανάθεμα κι εσύ κι ο γιος σου, θεόκουτση! Είνταν, ωρή, εθαρρέψετε πως ο καθένας αναδρέφει το παιδάτζιν του και το προικίζει για τον βαρηλλάτην τον γιον σου πο' 'ν έχει που τον ήλιον μοίραν κι ούλλην την ημέραν του Θεού κατακόβκεται μες στα λαόνια!

Τούτα τα λόγια τα είπεν ο Διάμαντος αδρουντυχάννοντας κι οι χωριανοί που κάθουνταν αππέξω στον μύλον τα κρολοήθησαν ούλλα, και σαν ελάμνισεν η Κουτσοκατερίνα να φύει, σαν την καραβοτσακισμένην, άρκεψαν να την μιτριάζουν και χαχανίζοντας να της λέουν καμπόσα.

Την νύχταν η Κουτσοκατερίνα είπεν με κλάματα τούτον κι ετούτον στον γιον της που την μιαν άκραν ως την άλλην. Ο Κωσταντής έφρισσεν κι έκαμνεν έτσι τάχατες πως εν αγροίκαν, μα που μέσα του ετρώετον σαν το μήλον που το τρώ' η σκάμπη...

Ιτσά γλυκοχαράματα του φου ο Κωσταντής εσηκώθηκεν, έβαλεν τον διπλόν στον ώμον κι ετράβησεν. Στην στράτα του μύλου έμπλασεν του Διάμαντου ο Κωσταντής, ελάμνισεν ίσα δίχα να καλημερίσει τον Διάμαντον κι ετούτος άρκεψε να κάμνει πως αντίνασσεν τάχατες την πασπάλλαν που την σέλλαν της βράκας του.

Έτσι επέρασαν τρεις ολόσωστοι μηνάδες δίχα ο Κωσταντής να σταυροπατήσει το κατώφλιον του μύλου του Διάμαντου. Για κάμποσον καιρόν το μάλωμα του Κωσταντή με τον Διάμαντον ήταν η κουβέντα κει πέρα στον μύλον. Πολλοί εμιτριάζαν κι έλεαν πως τον Κωσταντήν τον έπκιασεν η αππαρόμουγια, άλλοι εύρισκαν το φταισίμον πά' στον Διάμαντον κι άλλοι πο' ζηλοφτονούσαν τον Κωσταντήν έλεαν άλλ' άντ' άλλα.

Έτσι εδιάβαινεν ο καιρός.

Έναν μπρόεμα π' ο ήλιος ελαμποκόπαν πά' στο χιόνι πο' 'λαμνεν τρία μερόνυχτα κατάπαυστα και φαίνετον σαν απλωμένον μπαμπάκιν κι οι χωριανοί ήσαν τρυπωμένοι μες στα φτωχικά τους κι έλεαν παραμύθια γύρου-τρύρου της τσιμινιάς κι εσυμπάλιζαν την φωτιάν κι έτρωαν τον μάχον και ρουφούσαν το γλυκόποτον κρασίν βρασμένον με πιπέριν, η Ττάλλα πέταξεν την

ρόκκαν, και με το τσουρίν της ταπισών να κλουθά, ετράβησεν όξω. Ο Διάμαντος που τα χαράματα του φου ευρίσκειτον στον μύλον. Ήρθεν το δειλινό, η ώρα που γύριζεν η Ττάλλα, άρκεψεν να σουρουπκιάζει, ο Διάμαντος εγύρισεν που τον μύλον, μα 'κόμα η Ττάλλα να φανεί. Ο Διάμαντος άρκεψεν να κακοβάλλει κι η Μαρχαρού άρκεψεν τα τάματα στην Κυρίαν του Κύκκου. Σε κομμάτιν νάσου το τσουρίν της Ττάλλας να 'ρκεται ολόισα έσσω μονάχον του και να κλαί' έτσι σαν λυπητερά. Λο(γ)ής-λοής μαύροι διαλοίσμοι επέρασαν που τον νουν του Διάμαντου, κι αν δεν ετράβαν ολόισα κατά το σπίτιν του Κωσταντή να τον δει που τον φραμόν και να σιουρκαστεί που κάτι γειτόνισσες πως ήταν ολομερίς έσσω κι εχόγλαζεν χόρτα της ρκας πο' 'ταν κατάκοιτη, θα κακόβαλλεν πως τούτος ήταν ο χαμός της Ττάλλας. Εν επέρασε σταλαμή κι εμαθητεύτηκεν στο χωριόν πως ήταν χασιμιά η Ττάλλα. Άλλοι έλεαν τον έναν λον κι άλλοι τον άλλον, μ' αν καταυρέψεις κανένας εν έξερεν την αλήθειαν. Οι χωριανοί τότες άρπαξαν τες φωθκιές κι άψε-σθήσε κατέβησαν στες ποταμοσιές κι εβκαίησαν τα λαόνια κι άρκεψαν ν' ανακουτρέβκουν και να κάμνουν μιαν βουήν φοερήν. Ο Διάμαντος ξηκούτρουλλος και ξηκουμπιασμένος κάζακκα εφώναζεν κι ετράβαν τα μαλλιά του. Περνά μισή ώρα, μια ώρα, μα τίποτες! Εν εφάινετον ουδ' ακούετον ψυχή. Οι φωθκιές άρκεψαν να σβήνουν και να λιοστεύουν, κι οι άνθρωποι μόλις εγáιζαν τζ' ετουρτουρούσαν που το πάος, μα εν εκουρκάρισκαν κι αφηφούσασιν κάθε κακόν. Άξαφνα ακούστηκεν μια φωνή δυνατή, βαθιά που πλάκωνεν ούλλες τες άλλες:

—Ελάτε που δα πέρα ε, χωρκανοίιι! Ελάτε ώδεεεε, κι η αδονιά της φωνής έσκιζεν τα όρη.

Ούλλοι έφριξαν κι έβαλαν εφτιν, μα η φωνή κατάπαψεν πάλε κι ακούετον μόνον βαθιά στο δάσος το παντοτινό κλάμα του θούπου... Κου κα... κου κα! Σε κομμάτιν ακούστηκεν πάλε η φωνή κι η αδονιά της έβγαινε βαθιά στην ποταμοσιάν κατά το πλευρίσμαν του βουνού, που 'πό πάνω ψηλά στην μούττην έν' τ' αμπέλιν του Κωσταντή της Κουτσοκατερίνας. Οι χωριανοί κατάλαβαν πως η φωνή ήταν του γιου της Κουτσοκατερίνας κι άρκεψαν και ψουφούριζαν κάτι λόγια παράξενα. Μα ο Διάμαντος που τ' άκουεν ούλλα, μ' έναν λιγγούριν πετάχτηκεν στην μέσην τους και, ποταυρίζοντας πάνω την φωθκιάν πο' βάσταν, τους λέει με βραχνήν κι ολότρεμην φωνήν:

—Άγροικάτε καλά, χωρκανοί μ'! ο γιος της Κουτσοκατερίνας, να με κάψει και να με κάμει σταχτόν τούτ' η φωθκιά, εν φταίει τίποτες, τον εί(δ)α και σιουρκάστηκα πως ήταν ολομερίς κάτω στο χωρκόν.

—Ινναί, ινναί, πολογήθηκεν κι ένας άλλος, πο' 'ρχετον ταπισών. Αντάμα εβκαίημεν άμα κι ακούσαμεν πως εχάθηκεν η Ττάλλα. Κι ούλλοι ετράβησαν κατά το μέρος πο' 'βγαινε η φωνή. Επάθηκισαν ώσπου να κατεβούν... Ο Κωσταντής ακόμα την εκράτεν την Ττάλλαν μες στην αγκάλην του. Η φωθ-

κιά του Κωσταντή ήταν σθησμένη, μα η φωθκιά της καρτούλλας του άναψεν τώρα τόσον που του 'δειχγεν μιαν στράταν άλλου οροματόπλαστου κόσμου κι έπλεεν σε πέλαος γιομάτον π' αγάπες και χαρές...

...Ύστερα 'πό τρία μερόνυχτα, η Τάλλα, με την χάριν της μεγαλοδύναμης και μεγαλόχαρης Κυρίας μας, έφερεν κομμάτιν τον νουν της κι ο Διάμαντος άρκεψεν την δουλειάν του στον μύλον. Η καλορίζικη η Μαρκαρού ήταν ολόελη κι ολόχαρη. Ούλλον το χωρκόν ήρτε να (δ)ει την Τάλλαν κι ως και τούτη ακόμα η Κουτσοκατερίνα ανέφανεν κουτσά-κουτσά, μα ήταν κιόλας ψηλομουθκιασμένη η ρκα μας, όντας κι ο γιούλλης της εγλύτωσεν την Τάλλαν που τα νύχια του Χάρου!

Η Τάλλα ώσπου καλλιοτέρεβκεν, περίτου της έρχουνταν ούλλα σαν όρομα στην αθθύμησιν. Αθθυμάτουں πως όντας κείνον το μπρόεμα που λάμνισεν αντάμα με το τσουρίν της κατά το πλευρίσμαν του βουνού μέσα σε κείν' τα καχοτόπια να πά' ν' αγροικήσει των τραουδιών του Κωσταντή - πο' 'ν ήταν στ' αμπέλιν κι ήταν στο χωριό καθώς ξέρομεν - έχλιοασεν κι εβονίστηκεν μες στην ποταμοσιάν. Αθθυμάτουں πως όντας κρόννοιξεν τα ματόφυλλα, βρέθηκεν μες στην πυρούμενην αγχάλην του Κωσταντή... κι εν εξήχανεν πως όντας ο Κωσταντής αντάκωσεν να την φιλά και να την ξαναφιλά και με την οπιάν του, που 'ταν λοάρκασε φωθκιά πυρούμενη, αρκίνεψεν να της φέρνει τον νουν της, εκόλλησεν τζαι τούτη τα χείλη της μες στα δικά του χείλη... μα εν αθθυμάτουں 'πό κει κι εκεί πόσες ώρες έμεινεν έτσι μισοφυρμένη κι έθελεν να μείνισκεν έτσ' ως τα τώρα, για πάντα, για πάντα...

Η θειούλα της που της τα ξεμύστηρεύτηκεν ούλλα η Τάλλα, κουτσια καθαρισμένα, αρκίνεψεν τώρα τα παρακάλια στον Διάμαντον για να του κάμει τάχατες την χνώμην του. Μα ο Διάμαντος ήταν θεριόν, εφούρικιζεν, έπαιρνεν κι άναβκεν σε κάθε ομιλίαν κι έλεεν θυμωτά:

-Καλλίτερα να την δω στον Άδην παρά να την χαρεί ο γιος της Κουτσοκατερίνας.

Η Τάλλα εν εβάσταχγεν που το μαράζιν και τον καμόν και που μέραν της ημέρας αρκίνεψεν να λιοκαρτίζει και να χλωμιανίσκει και για κάμποσα μερόνυχτα να βαρκαρίζει, ώσπου κι έναν δειλινόν μαζίν πο' 'γυρνεν ο ήλιος πίσω που τ' όρος εξεψύχαν κι η Τάλλα μες στην αγχαλιάν της πικραμμένης θειούλας της...

Έναν πωρνόν πέντ' έξι μέρες ύστερα της θανής της Τάλλας ηύραν κι οι στρατοκόποι τον Διάμαντον σκοτωμένον σύμπλια του μύλου. Έναν κομμάτιν του πήρεν το κούτελλον και το 'καμεν χάρβαλλον. Ποτές εν ακούστηκεν τ' όνομα του φονιά μα ούλλοι τον ήξεραν.

Ο Κωσταντής κατάντησεν που τότες το στοιχειόν του χωριού κι ο φλόμπος των λαονιών. Η καθαυτό μονή του έν' ο Άης Νικόλας της Στάτης,

μια ρημοκλησιά κομμάτιν κατωθκιόν του Τρούδους. Η μάνα του συχωρέθηκεν ύστερα πο' 'ναν μήναν κι ο γιος της έχασεν τα λογικά του. Κάτι μακρινοί συγγενείς του του παίρνουν τώρα ψουμίν και προσφάιν, γιατί ποτές εν του γίνηκεν η χνώμη να πατήσει στο χωριόν' και σαν του συντυχάνουν τούτος τους τηρά καλά-καλά κι αντακώνει να γελά ένα γέλιον παράξενον. Κάποτε-κάποτε ακούεται να τραγουδά 'πό πάνω ψηλά στην μούττην τ' αμπελιού του, που 'ναι τώρα καταρημασμένον, μ' άξαφνα σαν τραγουδά έτσι μισοκομμένα και λυπητερά, τον παίρνει το γελόκλαμα και τρεχάτος τραβά τον κατήφορον σαν αστραπή...

Λευκωσία

Λάμπρος Πρωτόπαπα
(εφ. Αλήθεια, 1 Ιανουαρίου 1902)

Η ΡΗΑΙΝΑ

Στον Σίμον Μενάρδον

Καταπώς θα σας τα ιστορέψω, απaráλλακτα λαλεί τα κι ένας παλιός μύθος που τον άκουσα που το στόμαν του συχωρεμένου του παππού μου:

Ήταν παραμονή του Πασκάτου, αίσαβθαθικιάτικον. Ο ήλιος, φωθκιά πυρούμενη, επήαινε να βασιλέψει κατά πίσω στα χαλαμάντουρα της Ρήαινας και το βοσκαρίδι, το Παναϊν του Παντέλα του Ροκόπου που τον Κουτσοβέντην, καταποσταμένον, σούππα λούμαν, ολημερίς που τ' ανήφορα και τα κατήφορα, παράυρεν έτσι πά' σ' ένα ρότσον κι έχασκεν τα εκατόν ένα σπίτιν... Οι αίγες, κατωθκιόν, εβόσκασιν, και τα ρίφκια χαρούμενα ετραππηδούσαν που τον έναν ρότσον ως τον άλλον, κι ήταν μια χαρά και παναύριν να τα θωρείς και να τ' ακούεις. Λοής-λογιών αίγες, άλλες παρταλές, φιτύλλες, ασπροφιτύλλες, άλλες ρούσες, βορβόρες, κανναούρες, με κάθε λοής κουδούνια, μεσοκούδουνα, φουχτοκούδουνα, διπλοκουδούναρα, φάτταλλους, χίλιων λογιών 'γιοκλάματα, κουδουνίσματα και κακκαρίσματα που ξυπνούσασιν, λαλείς, τους πρωτινούς αντίλαλους των καταρημασμένων και παραπονεμένων χαλαμάντουρων της Ρήαινας, που από καιρούς τώρα και χρόνους τα τρώει τ' ανεμοχάλαζο! Δροσοβολημένος ο μπάτης και μουσκομυρισμένος που του βουνού τες ξισταρκές, τα γλήφωνια, τα μερσίγια, τ' αθθοθρούμπκια, εφύσαν πρόσχαρα και τα κυπαρίσσια του Μοναστηρκού κάτω, τα πυκνοφυτεμένα, που 'ναι φυθκιά της Ρήαινας, της όμορφης κι αφροκάμωτης Ρήαινας που λαλούσιν, ελυούνταν κι αγκαλιάζονταν σγίαν να εγλυκοφιλιούνταν...

Παραύρμένον και τουσουντισμένον, που λαλείς, το βοσκαρίδι, ετήραν το παλάτιν της Ρήαινας, σγίαν να 'θελε με την δύναμιν της θωρκάς του να ξεθάψει που μέσα στων χαλαμάντουρων τα φυλλοκάρκια τους ξακουσμένους θησαυρούς και τους πλούτους. Όμορφον, νιούλλικον κοπέλλιν το βοσκαρίδι μας, το Παναϊν: Όμορφον σγίαν το κορφοβούνιν που πέφτει πάνω του ο ήλιος τα γλυκοχαράματα. Ξιστόρησιν εν είχαν των αμμαδοκιών του η λαμπράδα και του κορμιού του η λεβεντοσύνη. Σαν τ' αγροίκας να τραουδά για να πιδικιαυλίξει, σου έρχετον ν' αναστενάξεις και να κλάψεις: ως κι οι αίγες ακόμα επαιτούσαν το μαρούτζιασμαν κι εβκαίνασιν πά' στους ρότσους, σαν και τούτες, λαλείς, να πείκαζαν που γλύκαν και σκοπόν... Πάντα χαρούμενον, και πάντα γελαστόν ήταν το βοσκαρίδι μας. Μα έλα που άμα έβκαινε πά' σ' τούτους τους μαυρότοπους, του έρχετον μια συλλοή κι έναν κακόν που μείνισκεν ώρες ολόσωστες τουσουντισμένον και παραλοϊσμένον. Κάτω, στον

Κουτσοβέντην, οι χωρκανοί του μιτριάζαν τον κάποτες και λαλούσαν του πως ερωτεύτηκεν την Ρήαιναν! Και κείνον πάντα εχαμογέλαν κι έφρισεν, μα που μέσα του, μες στα φυλλοκάρκια του, ένωθεν ένα σκουλούκιν που φούλιασεν και τ' άλεθεν μέραν-νύχταν, σγιαν το μήλον που το τρώει ο σάρακας.

Έτσι, που λαλείς, τουσουνητισμένον έχασκεν τα εκατόν ένα σπίτιν. Κάποτες άμα πο' 'θώρεν πως εξωμάκριζεν καμμιά αίγια έβαλλεν σφυρκαν κι εφώναζεν:

—Πίσω, πού πας, γιάααα βορβόρα!

Κι αντιβούσαν τα πλευρίσματα κι οι τοίχοι των παλιόσπιτων. Κάποτες εστρέφετον δεξιά, κατά κάτω στο πλευρίσμαν το δασερόν που έν' η θάλασσα, η πολυκυμματούσα. Εστρέφετον κάποτες κατά 'ποδά στην Χώραν που κείν' την ώρα, μες στα ψυχομαχήματα του ήλιου, εφαινέτον σγιαν να 'τουν τουλουπισμένη μες στην καταχγιάν. Εθώρεν τα βουνά, τους κάμπους τέεε, που 'ταν δικοί της Ρήαινας, κι ελάλεν τραουδιστά:

Μ' έναν φιλίν τ' άόρασεν
μ' έναν φιλίν μελένον
μες στου λαιμού της το λουτσίν
το αβροζυμωμένον.
Ελα, ο Ρήας της λαλεί,
έλα να σε φιλήσω
κι ώσπου θωρεί τ' αμμάτιν σου
εν να σου τα χαρίσω...

Και του έρχετον μια ζηλοφτονία κατά κείν' του Ρήα που της επήρεν το φιλίν μες στον λαιμόν, και που της εγάλασεν τα σπιδκια της με τες πουμπάρτες του τες σιεροτζέφαλες και με τα εκατόν παλληκάρκα του πολέμου που έβκαλλεν τήτες το ίδιον το χωρκόν του βοσκαριδικού μας, ο Κουτσοβέντης.

—Μα την πίστιν μου, ελάλεν που μέσα του το βοσκαριδίν, αν ήταν τωρά, είθεν να βκω δα πάνω και να δείξω του Ρήα, που να 'χει την χόγλασιν, είντα λοής πολεμούν, τζ' είθεν να καταφάω με τα δόνκια μου τζαι με τα νύσσια μου τ' άπιστα τα Τουρκιά, που να μεν μείνει ρουθούνιν, που την εκατατρέχασιν να την πειράξουν, που νείεν τα πειράξει το πουκάμισόν τους, τζαι 'κάμαν την να κρεμμιστεί που το παναθύριν του παλαθκιού της τζαι να πάει να χαθεί... Κρίμας την έτσι όμορφη που λαλούσαν πως ήταν! Μα ωσπολλάτε πο' 'ν εξορτώσασιν να της κλέψουν ούλλα τα γρουσαφικά της... και, ξαφνικά, σγιαν επαραλάλεν έτσι το βοσκαριδίν, μ' έναν λιγγούριν ευρέθη στα πόδκια του, ετυλίχτηκεν τον λαλάν του σφιχτά-σφιχτά, έβαλε στον νόμον την βούρκαν του, εσφύρισεν του Κουντουρή, έπκιασεν το κυπόδιν του, κι έμεινε κάμποσσην ώρα κίτρινον σγιαν το αλατζιχέρην, σαν κάτι φοερόν και τρωμερόν να πέρασεν που

τον νουν του! Ὑστερις που λλίον ἄρκεφεν πάλε το παραλάλημαν: «Το πωρνόν εν το Πάσκαν!... Να πα' να μαντρίσω τες αἴγες τζαι να ῥτω πάλε να κάτσω δαχαμαί ως το ξηφώτιν πο' ἴν να πει ο παπάς τον Καλόν Λον, -ν' ανοίξει ο κρύφτης να μπω μάνι-μάνι να γεμώσω την βούρκαν τζαι τους κόρφους μου γρουσά τζι' ὥσπου να τελέφει ο Καλός Λος να πεταχτώ ὄξω!...».

Ὡστι να σωρόφει τες αἴγες τζαι να λαμνίσει να πάει κάτω στο μοναστήριν του Χρυσόστομου να τες μαντρίσει και να στραφεί το βοσκαρίδιν μας, ενύχτωσεν θεοσκότεινα, πισσοῦριν! Ἀδῆς! Εν ἀμπλεπες τα δκυο σου νύχια. Πέλα-σέλα σιωπή μαύρη. Μανιχά το θουπίν το κλαψιάρικον ακούετον κάθε λλίον, κι οι κουκουφιαίοι, που ἴχαν ἀμέτρητες φουλιές μες στες τρύπες των παλιόσπιτων εκλαίασιν λυπητερά σγίαν να μοιρολοούσαν και να προλέασιν κανέναν μεγάλο κακόν... Κουκουλλωμένον τον λαλάν το βοσκαρίδιν ἐκάτσεν κι ἐπρόσμενεν κάμποσες ὥρες σιωπητόν και τουσουντισμένον. Μεσ στα γλυκοχαράματα του φου νάσου κι ακούστηκεν το σήμαντρον του μοναστηρικού, οι σκύλλοι του χωρκού ἀρκέφασιν να λάσσουν και το βοσκαρίδιν ἐκατάλαβεν πως οι χωρκανοί ἐβκαίναςιν που τα σπιτικά τους, ἀλλαμένοι και παστρικοί, να παν στην εκκλησιάν... Εδίκλαν κάτω κι ἐθώρεν τα φώτα της εκκλησιάς, αγροίκαν τες φωνές και τα κλάματα των κοπελλιῶν, ἀκουεν τες ψαρμουδικές και το φωνιάτισμα του παπά, κι ἐθάρρευκεν ἔτσι πως ἐφτανεν ως κει πάνω το νέφος κι η μυρουδικιά του λίβανου. Κάτω, μες στην μαυρισούραν, που ἴταν πέλα-σέλα ἀπλωμένη, ἐλουλλουπίζασιν τα φώτα της Χώρας σγίαν γρυλλωμένα ἴμμάδκια νεκρῶν που ἐσαρκώθησαν κι ἐβκαίησαν που τα μνήματα για να κλάψουν και να θρηγολογήσουν τα τωρασινά γάλια του τόπου τους!... Ἐφρισσεν κι ἐτρεμεν το βοσκαρίδιν πόδιν και χέριν ὥσπου ἴθωρεν κι αγροίκαν τούτα οὔλλα κι ἄρκεφεν να σταυρολόαται και να μουρμουρίζει σγίαν παραλοῖσμένον. Ἐτραβήχτηκεν ἔσσω μέρου, κατωθκιόν στον κρύφτην, μέ να θωρεί μέ ν' ἀκούει κάμποσες ὥρες, κι ἐχτύπᾶν η καρδιά του κι ἐλάμπαζεν ὥσπ' αγροίκαν τ' ανακαλητόν των κουκουφιαίων πο' πετούσασιν πο' πανωθκιόν του που τον ἔναν τοίχον ως τον ἄλλον. Πάνω σ' τούτον ακούστηκεν ξαφνικά ἕνας βρόντος, σγίαν χαμηλοπουμπούρισμαν, κι ἄψε-σβήσε, μεμιάς, ἀνοιξεν η σιεροκάρφωτη και σιερομαντάλωτη πόρτα του κρύφτη, κι ὥσπου να πεις ἕναν, και να καμύσεις τ' ἀμμάτια σου, το βοσκαρίδιν μας, μ' ἕνα λιγγούριν, ἐβουνίστηκεν μέσα! Ἐρηστηκόν ἐστάθην κι ἐθώρεν γύρου-τριύρου κι ἐτριφεν τ' ἀμμάδια του, κι ἔχανεν την πνοήν του, σγίαν να το πιλάτευκεν ο τάρτακας και που τον σασσαρισμόν του τον πολλύν ἐπέπεσέν του χαμαί το κυπόδιν κι ο λαλάς. Ἦταν τριυρισμένον που σατέ χρυσάφιν, κότσινον και στραφτερόν. Εθώρεν σεντούκια, τάβλες, σκάφες, τσαέρες, οὔλλα που χρυσάφιν, και μες στην μέσσην μιαν κοπέλλαν ολόχρυσην καθοῦμενην πᾶ' σε χρυσήν τσαέραν. Καταῆς οὔλλον χρυσά, τόσα μεγάλα! Το βοσκαρίδιν μας ἔτσι παραλοῖσμένον που ἦταν, ἄρκε-

ψεν να γεμώννει τους κόρφους του χρυσά, άρπάξεν έναν μπότην, μιαν τσαΐναν, κι έναν χανάππιν, κι έναν σαάνιν, ούλλα χρυσά, και σγιαν έσχυφκεν να πκιάει το κυπόδιν να ππηρήσει όξω, τρουπ!.. κι εσφάλισεν η πόρτα!... Ο παπάς ετέλεψεν τον Καλόν Λον!

.....

.....

Κι όσους αρώτησα να σιουρκαστώ τι μετάγινεν το βοσκαρίδιν μας, το Παναΐν, το όμορφον και καλοφωνάρικον, άλλοι λαλούσαν μου πως οι γονιοί του κάθε νύχταν εκάμναν του μνημόσυνον, πως επέθανεν κι επαίρναν τον οι αγγέλοι κι έτρωεν ως τον χρόνον που 'πασιν πάλε τον Καλόν Λον κι επετάχτηκεν όξω, άλλοι πως εβάσταν έναν ρόδιν κι έτρωεν έναν-έναν κοκκόνι την ημέραν, και στους εφτά χρόνους άνοιξεν η πόρτα κι εξέβην, αμμά ο παππούς μου, ο τρισμακαρισμένος, ελάλεν μου πάντα πως το βοσκαρίδιν έμεινεν κει μέσα ως έναν χρόνον, κι ύστερις που τον χρόνον εξέβην, κι άμα είδεν το τ' αμμάτιν του ήλιου έλυσεν κι εχάθην σγιαν την καταχνιάν!...

Χώρα, Δεκέβρης, 1902

Θωμάς Πρωτόπαπα
(εφ. Αλήθεια, 1 Ιανουαρίου 1903)

ΣΤΟ ΠΑΝΑΪΡΙΝ

[Στον] Νικ. Κλ. Λανίτην

—Γροικάτε ωροί! Τα γλυκοχαράματα του φου να σηκωθείτε ούλοι να λαμνίσομεν αντάμα και συγκούπαδοι για το παναΐριν ωροί...

Ίτσου διαλάλησεν την νύχταν που πά' στο κρόδωμαν του στιαδικιού του ο γερο-Χάμπος ο πρωτόερος που τον Πύρκον, με την βροντερήν φωνήν του, που ξέβαινανε που μες στα σωτικά του σαν να 'θελε ττέε να τον γροικήσει ούλ' η πλάση.

Και στο χάραμαν της ανατολής που τα 'ξι άστρη της Οπλειάς μάχουνταν να βουττήσουν, ούλ' οι χωρκανοί, ομάδιν-ομάδιν, γέροι, ρκες, νιες, παιδίκιοι, άλλοι απεζοί και άλλοι πά' στα 'ποζύγια, ετραβήσασιν για το παναΐριν τ' Αι-Μάμα στου Μόρφου να προσκυνήσει πάσα εις, μεάλ' η χάρη του, τον Αιν Μάμαν πο' 'ν' καβαλλάρης πά' στο λιοντάριν και κρατεί το ρίφιν που την μιαν και το κυπόδιν που την άλλην, να βοράσει πάνωσε-κάτωσε, και το περίτου για να 'ει και τον χωρκανόν του το Γιανναρίν του Χάμπου του πρωτόερου που 'θεν να παλιώσει με τον Θεορήν τον γιον του Σέπου του Κουτσόφτα που τα Βροΐσια.

Πηαινάμενοι, γιατί και λαλείτε, εσυγκλύσαν τα όρη και τα παραρά. Άλλοι εβάλλαν κάτι γεροφωνές και σουριλλίστρες που κάμναν τα 'φκιά του αδρώπου να βουννίζουν, άλλοι εσφυρούσασιν, άλλοι εσύρναν πιστολιές, άλλοι εφωνάζασιν και εμιτριάζαν 'νού στ' άλλου κι άλλοι επαίζαν τταμπουράν. Προλάτες δκυοτρικά καλοφωνάρικα εβάλλαν την πάνω κι ήταν χαρά Θεού να τα γροικιάς. Ελέαν τραουδίκια της αάπης, τραουδίκια του όρου, της μάντρας, του στιαδικιού. Οι νιες αφουκράζονταν κι η καρκιά τους άνοιεν φύλλα-φύλλα.

Το φέγγος της ημερούς άρκεψεν να διά πέρα-περού, κι η χάλασσα κάτω εφάινετον, ως και τούτη, η πολυκυμματούσα, χαρούμενη και γελαστή. Η Πέτρα του Λιμνίτη, αληθινός φλάμπουρος των ανέμων και των κυμμάτων, εστέκετον θεόρατη, βύζακος! Ο γιαλλιιάς εφύσαν δροσάτος και μουσκομυρισμένος. Κοπές-κοπές οι πέρτικες οι πεταδούσες εφάράσασιν κάχε τσιμπίν, και λουρίζαν το λαόνιν κακκαριστές. Οι αίγες, άλλες που πα' στα κοίμιστρα κι άλλες παραστρατίς, εξιππάζονταν και πκιάνναν τες λάμπες του όρου. Οι βοσκοί πέρα ώδε πά' στα μουττόβικλα, ξηκουρουλιάζονταν που μες στον κάππον και τον αλάν, κι αντακώνναν το πιδκιαύλιν. Άξυππα νάσου κι ανέφανεν που πά' στο σελλάιν του όρου μια καβαλλαρία. Ήταν οι Βροΐσιάτες, πο' πηαίνναν πιλαλητοί και παίρναν με πομπές στο παναΐριν τον Θεορήν τον γιον του Σέπου, που το' 'βκαλεν πάλωμαν το δικόν μας το Γιανναρίν του Χάμπου.

Άμα κι ανεφάναν οι Βροϊσιάτες, οι δικοί μας οι Πυρκώτες εβάλαν τους μνιαν φωνήν και κείνοι πολογηχίκαν, και τα όρη αδονήσαν. Οι δικοί μας αντακώσαν πάλε τα τραούδια. Χαρά Θεού κείν' η πωρνή. Κι οι άδρωποι, κι η γάλασσα, και τα όρη, και τα πευκάρκα, και ούλα τα πετάμενα, κι η πλάστη ούλη χαρούμενη. Μόνοντας το Γιανναρίν σιωπητόν και διαλοϊσμένον ακλούθαν την ομήρην πά' στο γαούριν το μαυροχηλίονον δίχα λαλιά να βκει που το στόμαν του. Να 'ούμεν είντα μαύρες συλλοές είχεν! Οι πετσολαγκούες οι ρκες ταπισών, που ξέραν ούλα τα πάντα, ανοϊζαν περιλοήν για την κόρην του Μίκκου την Βασιλούν.

—Μα είντα, ρα; ελάλεν η μια, αφόντις κι η κοπελλούα χέλει τον Γιανναρήν, ο αφέντης της εν να αμπαλιαδικιάσει μαζίν της;

—Μα είντα, ρα ανιψιά, ελάλεν η άλλη, ψήχα κι έννεν του πρεπού της ίτσου ομορφούλλικον και καλόγνωμον πο' 'νι...

Το Γιανναρίν αναστέναζεν κάχε τσιμπίν, εδίκλαν και εσυχοχώρεν την Βασιλούν πο' 'ρκετον ομάδιν μ' ούλον το κορασολόιν του χωρκού, κι εσσωκαίτουν και εκαρκιοφλόαν. Οι χωρκανοί για να καλοκαρτίσουν το Γιανναρίν ελέαν του:

—Άτε, ρε Γιανναρί, ρε! και 'ν να πκιούμεν στην είαν σου, ρε! Έχομέν σε δειν να τον συντροολήσεις καταής, ρε, και να φά' η ράχη του χώματα.

Το Γιανναρίν σαν να εκοιμάτουν κι εξύπνησεν. Αναστέναζεν που καρκιάς κι άνοιξεν κι είπεν τούντο τραούν:

*Που πάρει την άπην μου
ας πάρει και το φως μου!...*

Μ' ανίσωντας και πεικάζετε π' άπην, γροικάτε άτσου κι αλλιώς να σας τα φανερώσουμεν ούλα καταλεφτίς και κοντολοΐς. Το Γιανναρίν έβκαλεν πάλιωμαν του Θεορή, γιατί του Θεορή αστάχην του να πέψει προξένια και να ξηπλανήσει την κόρην του Μίκκου την Βασιλούν, π' άάπαν θεοτικά το Γιανναρίν κι ήταν το πάνιν του, η χαρά του κι η ψυχή του Γιανναρουδικού. Ναΐσκε! Ο Θεορής επροξενολόησεν την Βασιλούν που 'ταν το φως κι η παρηορκά του Γιανναρουδικού. Εξανακούστην;... Κι ήταν μια κοπέλλα του στόλου η Βασιλού πο' 'ν είχεν ψεάδιν. Ομορφούλλικη πο' 'λάλες: “Πλάστη μου, δος μου δκυο 'μμάδκια να την χωρώ!” Ήταν μια κοπέλλα βεργόλιγνη, φιλομοισιδάτη και δροσερή σαν το κρυόν νερόν που τρεχολοά που μες στο ριζοβούνιν τ' αλατόμητον. Είχε σου δκυο χείλη σαν το κκεράζιν τ' Αούστου. Πλάστη μου! Πλάστη μου! Ε! μα εν εβάσταζεν πκιον το Γιανναρίν κι έβκαλεν πάλιωμαν του Θεορή «τάνι 'πί τάνι», γιατί —γροικάτε το και τούτον— ο κύρης της κοπελλούας ο Μίκκος ασαλαώνιτα έχελεν να 'ώσει της κόρης του άρκονταν σαν τον Θεορήν που τα Βροΐσια, που 'χεν τρακόσες αίγες, τρικά στιάδκια στο χωρκόν κι αλλ' ούναν κει πέρα πά' στο Σελλάιν τ' Άππι. Ναΐσκε! Ο Μίκκος,

γιατί που λαλείτε, άλλου κόσμου εκρόννετον κι έπαιζεν όξω νουν στην άπτην της κόρης του με τον Γιανναρήν, στ' ανακαλιά και στα μοιροκόγια της, που μέραν-νύχταν κλάματα και θρηνούγκα εμαράνισκεν σαν την βασιλικιάν την άποτην. Ο Μίκκος έχελεν το Θεορίν να χαρτολογήσει την κόρην του, γιατί το Γιανναρίν του Χάμπου ήταν φτωγόν κι άκλερον και ζεπίλην, κι εν είχεν που τον ήλιον μοίραν, εξόν καμμιάν δεκαρκάν τραούλλια και κοκκορίφκια κι έναν παλιοσιτιάδιν καταρημασμένον κει πέρα πά' ττέεε στην Ατόμουττην πο' 'ν' χωσμένον μες στα σύννεφα και μες στα δάση τ' απάρτενα. Πλάστη μου! Πλάστη μου! Είντα τούντο κακόν! Αλλοί το καημένο το Γιανναρίν!

*

Άμε και να πας οι Πυρκώτες εμπαίησαν του παναΰρκου. Οι φωνές τους λας ακούουνταν μεσουρανίς. Λοής-λογιών λας, Σολιάτες, Μαραθεύτες, Πίτσιλλοι, Μεσαρίτες, Τήλλυροι, Παφίτες, ππίι, βρυμίδιν! Εν ημπόρηες να διαλλάξεις. Κούντα με και να σε κουντήσω που τ' αδρωπολόιν και το γαουρολόιν. Κι είντα 'χελες κι εν είχεν το παναΰριν! Από ρουχικά, από γρουσαφικά, από πωρικά, από άλοα, βούδκια, λόττες, τραούλλια; Λοής-κοπής πράματα κι αδρώποι.

Πολούτουγκα ήταν ο λος να 'νεεί τα πάλιωμαν του Γιανναρουδικού του Χάμπου του πρωτόερου που τον Πύρκον με τον Θεορίν τον γιον του Σέπου του Κουτσόφτα που τα Βροΐσια. Κει πέρα δκυο Παφίτικα επαίζαν το δρεπάνιν, ώδε έναν Μεσαρίτικον ελάλεν το τραούδιν του Χάρου και του Διενή, σύγκοντα άλλοι εμάχουνταν να σηκώσουν το δικίμιν, το λιγκρίν του Διενή, άλλοι προσωδά αρτσιούνταν, άλλοι προσωκεί ετραουδούσαν ππίι. Μα σαν επικιάσαν σερκές-σερκές τα δκυο τα παλληκάρκα και πήαν στην παναίστραν που 'ταν τότες δα 'ξω δα που 'ν' το λιοφόριν κατά τον ποταμόν—ούλ' οι λας εβουρήσαν να 'ουν. Οι Πυρκώτες εσταχήκασιν που την μιαν μερκάν κι οι Βροΐσιάτες που την άλλην. Άμα και ξαπολήσαν κι αντακώσαν να διούν γυρόν και να πεισκαλίζουν οι παλιωτάδες, άκουες 'πό δα:

—Α! ρε Γιανναρή, ρε! 'Πό κει:

—Α! ρε Θεορή, ρε!

Το Γιανναρίν ψηλόν και ρουσέτιν, είχεν σου κάτι πλάτες και κάτι ωλένες μάντες κι ήταν ο Διενής και σαρκώθην. Το Θεορίν, κοντατζινόν και γεμάτον και κκουρίν στραοκάννιν, εδίκλαν πάνω για να 'ει το Γιανναρίν. Π' αππέξω οι λας εφωναζάν και λαλούσαν άλλος το πειν του κι άλλος το ξειν του. Η Βασιλού του Μίκκου μιτά με τες άλλες τες νιες του χωρκού της, ντυμένη τα γρουσά της τα διαμασσιελλα και μες στα γρουσοπράνελλα, εστέκετον πά' σ' ένα παμπούλι κι εσπίαζεν μονοθώριν το Γιανναρίν. Τα 'μμάθκια της, τα γερακόπλουμα κείν' τα 'μμάδκια που 'χαν καρκιοφλοΐσμένον το Γιανναρίν, εδακρο-

λούσαν. Το στήθος της το παμπρακοστηγάτον ανάδερνεν κι έτρεμεν ολόσωμη, Πλάστη μου, Πλάστη μου! Άμα κι εδράξαν και σφιχτοπκιαστήκαν τα παλληκάρκα, οι λαs εβρίζαν, κι έναν Παφίτικον άρκεψεν να πιδκιαυλίζει κι ένα ληρίν Τηλλύριν καλοφωναρίκον, χωρκανόν του Γιανναρουδικιού, άνοιξεν κι ελάλεν ξηστοματίς τούντο τραούδιν του παλιωμάτου:

Κάτω στον παχύν τον άμμον
Μαρωνίτες κάμνουν γάμον
και κουλλούρκα με τον άμμον
και ψουμιά με τον ασβέστην.
Εκαλέσαν με την Πέφτην
κι εν επήα ως την Τρίτην.
Διούν τον γάαρον τον μίτιν
που 'χεν κόντραν και μιμμίτιν.
Που τα 'φκιά ως τες νουράες
είχε δέκα πιθαμάες.

Αππηώ κααλικεύκω...
αχτυπώ του για να πάει
κείνος θέλει για να φάει.
Αχτυπώ του να βουρρήσει
κείνος 'θεν να κατουρήσει.
Αχτυπώ του για να τρέξει
κείνος θέλει για να παιζει.
Βούρα πάνω βούρα κάτω
πέφτει μέσα σ' ένα βάτον.

Το γαούριν του Σωτήρη
ψόφησε στο Ακρωτήριν
κι ο Σωτήρης έλκλαιέν το
κι η Σωτήραινα 'λεέν του:
Μούλλωσε, Σωτήρη μου,
κι η πέτσα του κάμνει βούννα
και τα δόντκια του τουντούνια,
τ' άντερά του μακαρούνια,
τα φλαντζιά του κολοκούδκια,
και τα 'μμάδκια του κουπέπκια,
και τα πόδκια του δοξάρκα,
και τα 'φκιά του κουταλίστρες
κι η νουρά του μουγιαστήριν
και ο κώλος του ποτήριν
για να πίνεις, αχ! Σωτήρη!

Άξαφνα μια φωνή και βαβούρα μεσόρανη ακούστην που την μερκάν τους Πυρκώτες. Το Γιανναρίν εκράτεν ακόμα ανάσκελα το Θεορίν. Οι Πυρκώτες εβουρήσαν περικοπόδιν κι επκιάσαν και σηκώσαν μόναυτα το Γιανναρίν πά' στους νόμους των, κι άλλοι εσύρναν τα σκιάθκια τους πάνω, άλλοι εγελοῦσαν, άλλοι εμιτριάζαν και κάμναν χοχόνι τους Βροϊσιάτες. Οι Βροϊσιάτες εμείναν μούρροι και ξηστηκοί. Την Βασιλούν την βεργόλιγνην επήρεν την το γελόκλαμαν κι ο γερο-Χάμπος ο πρωτότερος ταχιά ήρτεν κοντά με τα κλάματα κι εφώναζεν κι έχελεν να φιλήσει τον γιον του το Γιανναρίν. Το Θεορίν ξεχασκιασμένον εκρύφτην κι εχάθην μες στην ομήρην...

*

Χαρές, τραούδκια και παιγνίδια ακούονταν έσσω του Μίκκου ξωπαναύρα. Το Γιανναρίν, το ξακουστόν και παινεμένον πρωτοπαλλήκαρον πασανού της Κύπρους, εχαρτολοέτουν την Βασιλούν την όμορφην. Ίτσου ήταν βολετόν που τον Πλάστην μου. Τα 'ποδέλοιπα τα ξέρετε!...

Χώρα, Δεκέβρης 1903

Νικολής Πρωτοπαπά
(εφ. Αλήθεια, 1 Ιανουαρίου 1904)

Η ΜΑΡΚΑΡΟΥ Η ΣΗΜΑΔΙΑΣΜΕΝΗ

Στην Κυρίαν Περσερόνη Μ. Δ. Φραγκούδη

Αλησμόνητος θα μένει στον νουν μου η ημέρα εκείνη.

Όταν έφθασα στες Πλάτρες, ένα από τα ευμορφότερα και τα ποιητικότερα χωριά της πατρίδας μας, ευρήκα τους κατοίκους εις αναστάτωσιν. Άνδρες, γυναίκες, επηγαινοήρχοντο κι εφιθύριζαν ο ένας στ' αυτί του άλλου λόγια παράξενα, που ούτε ν' ακούσω ούτε να καταλάβω μπορούσα.

Του κάκου να μάθω τι έτρεχε. Ερωτούσα, ξαναρωτούσα, μα κανένας δεν ήθελε να μου πει.

Στο τέλος μια γριά, η Μουστακού, που την ξέρετε δα διπλωμένη από τα χρόνια, έξυσε την κατάσπρην κεφαλήν της, εσπόγγισε το μουστάκι της, εσταυροκοπήθη, και άρχισε να μου διηγείται:

—Εξανακούστην, γιούλλη μου, εξανακούστην; Είναι τούντο κακόν π' ὄρτεν μες στο χωρκόν μας! Παναγία μου Δέσποινα! Άκουσές τα, γιούλλη μου; Ο γιος του μακαρισμένου του Χαμπή, ένα παλληκάρι στα σάθη σου, σαν έγλεπεν τες αίγες τζει πέρα στον Μέσα-Ποταμόν, έκοψεν την κόρην του Παπάντωνη, έβαλén την μες στην αγκάλην του, Πλάστη μου, τζει που τα φιλιά που της έδωσε μες στο στόμα, το γαίμαν εκανούραν σαν την βρύσην. Έκοψε τα χείλη της κοπελλούας παντές τζ' είθην να την φάει ο ασυγχώρητος...

Αυτά μου ανιστόρησεν η γερο-Μουστακού κοπτομένη κάθε λίγον από λυγμούς.

Εγώ την εκοίταξα κατά πρόσωπον και δεν ηξεύρω γιατί, χωρίς να το θέλω άρχισα να γελώ.

Σαν με είδε έτσι να γελώ εσήκωσε τα φρύδια της με θυμόν και μου λέγει:

—Εσού είσαι αλώπως κανένας Σαρατζηνός τζει χαχανίζεις ίτσου. Κρίμα στα νιάτα τζει στον κάπελλον που φορείς...

Κι ετράβηξε τον ανήφορον μουρμουρίζοντας.

Ο ήλιος την ώραν εκείνην επήγαινε να βασιλέψει και οι μεγάλες σκιές έτρεχαν ν' ανεθούν και ν' απλωθούν πέρα και πέρα στο Τρόδος, κι όλος ο κάμπος της Λεμεσού και της Πάφου κάτω εφαινέτο σαν να τον είχαν σκεπάσει μ' ένα άσπρον νυμφικόν πέπλον και τον νανούριζε κάποιον γλυκόν όνειρο.

Το πρωί της ημέρας εκείνης είχε βρέξει κι ήταν μια χαρά Θεού. Όλα εμοσχοβολούσαν κι η φύση εφαινέτο χαρούμενη σαν να 'ψαλλε ένα τραγούδι στον ουρανόν, τραγούδι παντοτινής αγάπης και ζωής.

*

Μα πρέπει λοιπόν να σας πω όλην την ιστορίαν της Μαρκαρούς. Θα σας τ' ανιστορήσω όλα καταπώς τα 'κουσα.

Ο Αντζελής —γιατί Αντζελήν τον ελέγαν κι άγγελος ήταν αληθινά στην ψυχήν και στην ομορφιάν— ήταν χρόνια τώρα π' αγάπαν την Μαρκαρούν. Κι ήταν η Μαρκαρού μια κόρη βεργόλιγνη, αψηλή, ξανθομαλλούσα και γαλανομάτα, που όλες του κόσμου οι ομορφιές, οι γλύκες κι οι χάρες εσμίξαν κι επλάσαν την.

Χρόνια τώρα που την αγάπαν ο Αντζελής, μα είναι ανιστόρητα όσα είδε κι έπαθε το καημένο το πλάσμα του Θεού για την αγάπην της. Σαν ήταν ακόμη στον κόσμον τούτον τον ψεύτην ο πατέρας του Αντζελή, είχε και τούτος μιαν σειράν να πούμεν. Μα έλα που έγυρεν μιαν αβγήν ο γέρος κι ήρθαν οι χρεωφειλέτες, ο εισπράκτορας και οι κληρονόμοι, και δεν άφησαν του καημένου του Αντζελή μιαν κούππαν να πιει νερόν.

Πεντάρφανος απόμεινε στον κόσμον ο Αντζελής, με μάναν, με πατέραν, μονάχα με μιαν αδερφούλαν ένδεκα χρονών, που ήταν ο πόνος και η χαρά του, το δάκρυ και το χαμόγελόν του.

Ήταν όμως το παλληκάριν μας γεννημένον για την δουλειάν. Επήρε την τσάππαν στον ώμον κι έβαλεν την δύναμιν του Θεού. Πέντ' έξι αίγες που του εμείναν που την κληρονομιάν έβαλέν τες ομπρός. Ο γέρος ελησημονήθηκε κι ο Αντζελής άρχισε την παλιάν του την ζωήν. Δουλειάν, τραγούδι, πιδκιαύλιν και χορόν.

Μα έτσι πάντα έτρων τα σωθικά του ένας κρυφός καημός.

Η Μαρκαρού, που για την αγάπην της εχάννετο και πεθάνισκε, και που σαν εζούσεν ο μακαρισμένος ο γέρος του είχαν λόον να την κάμει δικήν του, τον αλησμόνησεν, καταπώς έλεγαν μες στο χωριόν, γιατί ο Αντζελής ήταν φτωχός και δεν είχεν που τον ήλιον μοίραν.

Ο πατέρας της Μαρκαρούς, ο Παπάντωνης, είχεν υποστατικά, κοπάδια, σπίτια, χωράφια κι αμπέλια αμέτρητα.

—Μονοκόρην που την έχουμεν, παπά μου, δεν έν' της σειράς να της δώσουμεν ένα ζεπίλην, μιαν που την ζητά ακόμα κι ο δάσκαλος του χωρκού, ελάλεν πάντα η παπαδιά και η αιδεσιμότη του εκουνούσε την κεφαλήν του κι εχαϊδευε τα γένια, γιατί δεν ήθελε να πει ούτε ναι ούτε όχι.

*

Έτσι επέρασεν ένας σωστός χρόνος γεμάτος πίκρες και δάκρυα.

Πολλές φορές ο Αντζελής, εκεί που έβοσκεν τες αίγες, επαπαίταν το τραγούδι και άρχιζε το κλάμα. Οι αίγες που τ' αγροικούσαν εφεύγασιν ξυπασμένες. Πολλές φορές εμείνισκεν ώρες ολόκληρες συλλογισμένος ώσπου κι έρχετον η αδελφούλα του η Αννεττού να του φέρει προσφάι και ψωμί.

—Είντα πο' 'φερεις σήμερα, Αννουκουρού μου, ελάλεν της ο Αντζελής. Ως τζαι πά' στες αίγες μας, κόρη, έπεσεν το θανατικόν. Εχτές εφόφησεν η ασπροπατσάλα που την είχες μαθημένην να τρώει μες στην ποδικιάν σου, τζαι σήμερα ηύρα τζαι την μαυροψίδα κορτάτζι.

Κι αναστέναζε και καρδιοφλογέτου ο καημένος ο Αντζελής. Η δυστυχημένη η Αννεττού, το ανήξερν και το ανήμπορον πλάσμα του Θεού, που τα μάτια της δεν ήξευραν ποτέ την χαράν και τα χείλη της δεν ήξευραν το γέλιο, έπιανεν τα κλάματα κι εστρέφετου έρημη και απαρηγόρηρη στο χωριό!

Κάποτε όμως ο Αντζελής είχε και τες χαρές του.

Η Μαρκαρού ήρχετου συχνά έξω στ' αμπέλια της. Σαν την εθώρεν ο Αντζελής, εκάθετου κατάντικρυ στην πλευρήν του βουνού και άρχιζε να τραγουδά λυπητερόν τραγούδι, που έσθηνεν λίγο-λίγο σαν τον ήλιο, σαν την ζωή, σαν την αγάπη...

Αν θέλετε μάλιστα να σας πω και κείνο που άκουσα μιαν άλλην ημέραν που την Μουστακούν, που ύστερα εγίναμεν φίλοι, «εξέβην ένας λος, γιούλλη μου, μες στο χωρκόν πως η Μαρκαρού έρχετου κρυφά τζ' εύρισκεν τον Αντζελήν. Μα ποιος, γιούλλη μου, να πιστέψει τες κακολοίες του κόσμου...»

Για όλα τα πλάσματα η Μουστακού εύρισκεν πάντα ένα ψεγάδι να πει και να κακολογήσει. Μα για την Μαρκαρούν, «που την αάπαν τζαι που 'ταν το μαρκαριτάρι τζαι το καμάρι του χωρκού στην ομορφιάν τζαι στην προκοπήν», η Μουστακού πάντα εδάγκανε την γλώσσαν της.

*

Όταν ύστερα από κάμποσον καιρόν, περνώντας πάλιν που τες Πλάτρες εξήτησα την παλιάν μου την φιλενάδα την Μουστακούν, την είδα να καταβαίνει που το βουνό με μιαν ξεροκουζούπαν στον ώμον. Άμα με είδε επαραίτησε καταγής το φόρτωμα, αναστέναζε και άρχισε να μου λέγει:

—Εμαθές τα, γιούλλη μου; Επήεν τζαι κατάπιεν τον η γη τζαι 'γίνην χαμός. Κρίμα στον καημένον τον Αντζελήν. Άλλοι λαλούν, γιούλλη μου, πως έπεσεν που τον κρεμμόν τζαι 'χάθην, άλλοι πως τον εσκοτώσασιν που ζηλοφτονιάν, τζαι άλλοι πως επήεν την Λεμεσόν τζαι πέρασε θάλασσα τζ' έν' τώρα στην περασιάν. Αμέ τζαι τζείνο το βασανισμένο το Αννακουρίν το αδελφάτζι του... Αχ, γιούλλη μου, βάσανα πο' 'χει τούτος ο κόσμος!...

Και η Μουστακού άρχισε να κλαίει μα περισσότερον έκλαιεν, καταπώς εκατάλαβα, την Μαρκαρούν που έχει τώρα χρόνια που είναι τρυπωμένη μες στο σπίτι, μέ πλάσμα μέ ήλιος να την δει, άλλοι λαλούν που τον καμόν της και άλλοι πως ντρέπεται έτσι να βγει στον κόσμον με το σημάδι που της έκαμε στα χείλη ο Αντζελής, «που άνοιξεν η γη και κατάπιεν τον».

Κι από τότε πια κανένας, κι ούτε ο δάσκαλος ακόμα που την εξήταν μιαν φοράν, έθελεν ν' ακούσει τ' όνομα της Μαρκαρούς της σημαδιασμένης!...

Λευκωσία

Νικ. Χερουβικός
(εφ. *Αλήθεια*, 1 Ιανουαρίου 1908)

Κατά την πρώτη δημοσίευση του διηγήματος η σύνταξη της εφημερίδας *Αλήθεια* προέταξε το πιο κάτω σημείωμα: «Μετ' ιδιαίτερας ευχαριστήσεως δημοσιεύομεν το κάτωθι ωραίον κυπριακόν διήγημα, κυπριακόν την γλώσσαν, την έμπνευσιν, την υφήν, του πρώτου ίσως Κυπρίου διηγηματογράφου φιλάτου Νικ. Χερουβικού. Δεν είναι ίσως περιττόν να σημειωθεί ενταύθα, ότι άλλο αυτού διήγημα η «Ρήγαινα» δημοσιευθέν εις την Πρωτοχρονιάτικην *Αλήθειαν* του 1904 έτυχε της τιμής ν' αναδημοσιευθεί ολόκληρον υπό του κ. Πολίτου με πολύ κολακευτικάς κρίσεις εις το μέγα αυτού έργον περί των Παραδόσεων του Ελληνικού λαού».

Γλωσσάριο

αγνατίζω = επεξηγώ, εννοώ
αλατόμητο, το = απάτητο, παρθένο
αλάς, ο = ανδρικός μάλλινος επενδύτης
αλατζιχέρην (το) = φαρμακερό μανιτάρι
αλώπως = ίσως, πιθανόν
αμπαλαδικιάζω = ματαιοπονώ, επιμένω με πείσμα
ανακουτρεύκω = διερευνώ ψηλαφητά, εξετάζω
αντρουκλιά, η = αγριοκουμαριά
άξυππα = ξαφνικά, απροσδόκητα
αππαρόμουγια, η = αλογόμυγα
αρτζούμαι (και αρτσούμαι) = ορχούμαι
χορεύω, τρέχω, πηδώ
ασαλαώνιτα = ασάλευτα, ακλόνητα
αστάχην του = του ήρθε στο νου, του κατέβηκε
βαρηλλάτης, ο = βαρύς και δυσκίνητος λόγω βάρους ή τεμπελιάς
βαρκαρίζω = ψυχομαχώ, αποπλέω
βοννίζω, βουννίζω = ρίχνω, περιστρέφω και εκσφενδονίζω, πετώ μακριά
βοράζω = αγοράζω
βορβόρα, η = αίγα με τρίχωμα ελαφρώς υποκόανο
βούρκα, η = δερμάτινο σακίδιο μέσα στο οποίο οι βοσκοί, οι γεωργοί, οι κυνηγοί κ.ά. θάζουν την τροφή τους
βουρά = τρέχω
βούττημαν, το = δύση του ήλιου
βουττώ = κάνω βουτιά, βυθίζω κάτι στο νερό, επιτίθεμαι, αρπάζω ξαφνικά κάποιον αντίπαλο
βούφα, η = ο αργαλειός
βρίσσω (και φρίσσω) = σιωπώ
βρυμίδιν, το = πλήθος, αφθονία
βύζακος, ο = μεγάλη πέτρα του ποταμού ή της θάλασσας
γαΐζω = βλέπω καλά
γαούριν, το = γαΐδαρος

γιαλλιάς, ο = δροσερός, φρέσκος και απαλός αέρας
γληφώνι, το = γληχούνη, φλησκούνι
γομάριν, το = ζώο με φορτίο, φορτίο που μπορεί να μεταφέρει στη ράχη του ένα ζώο
γρουσοπράνελλα = χρυσοπράσινα
δαγμαί = εδώ γάμω
δικλώ = βλέπω, παρατηρώ, εξετάζω
διπλός, ο = ενν. κυνηγετικό όπλο με δύο κάννες
διαλλάσσω = περνώ, πηγαίνω από το ένα στο άλλο μέρος, εμφανίζομαι
δικιαμάσειελλα = στολιδία
δόμη, η = τοίχος από ξερολιθιές για συγχρότηση του χώματος ή για φράξιμο μάντρας, αυλής, χωραφιού
δουλάτιν, το = χειροκίνητο εργαλείο με περιστρεφόμενο τροχό, με το οποίο εκλώθαν και τύλιγαν την κλωστή σε καλάμια ή μασούρια
δροσανόν = καλοθρεμμένο, παχουλό
ζεπίλης, ο = ζητιάνος
θουπί, το = το νυκτοπούλι
θρουμπί, το = το θυμάρι
ίτσου = έτσι
κάζακκα, η = επανωφόρι γυναικών επί φραγκοκρατίας
καμμώ = καμμύω, κλείω τα μάτια ή το στόμα
καννουρώ = ρέω, κυλώ
κάππος, ο = αρχηγός, αυτός που υπερέχει στο ύψος
κατεβάτης, ο = το μέρος από το οποίο πέφτει το νερό από το αυλάκι
καφουρένος, ο = άσπρος, λευκός
κκουρίν = κομμάτι, λιγώλεπτος ύπνος
κοκκόνιν, το = πυρήνας, βαμβακόσπορος
κοκκορίφιν, το = νεαρός τράγος
κοντατζινός, ο = κοντός, βραχύσωμος

κόπελλος, ο = νεαρός
κοπελλούα, η = νεαρή κοπέλα
κοπή, η = ομάδα, σμήνος
κορτάτζιν, το = με τεντωμένο σώμα, πτώμα
κουρκάρω = υποχωρώ, πτοούμαι, φοβούμαι
κρολούμαι = αφουγκράζομαι
κροννοίω = μισανοίγω
κουκουφκιάος, ο = κουκουβάγια
κρόννομαι = ακούω, προσέχω, πείθομαι
κυπόδιν, το = αγχίλιστα των βοσκών που καταλήγει σε κύρτωμα, με το οποίο συλλαμβάνουν τα ζώα από το πόδι
λαλάς, ο = αλάς, ανδρικός μάλλινος επενδύτης
λάμνω - λαμνίζω = πηγαίνω, ξεκινώ
λαμπάζω = εξασθενώ, παραφρονώ
λαόνιν, το = μικρός λόφος, πλευρά λόφου
λάππα, η = μικρή κοιλάδα ανάμεσα σε δυο λόφους
λάσσω = υλακτώ, γαβγίζω
λατζιά, η = όρυς η κληθρόφυλλος
ληρίν, το = φλύαρος άνθρωπος
λας, τους = άκλ., κόσμος, πλήθος, λαός, άνθρωποι
λιγκρίν, το = παιγνίδι ξυλίκι
λιγγούριν, το = απότομο πήδημα, σάρτο
λιοκαρτίζω = λιγοψυχώ, χάνω το θάρρος, ανυπομονώ
λιοφόριν, το = ελαιώνας
λόττα, η = γουρούνα
λουλλουπιζώ = λαμπυρίζω, μόλις διακρίνομαι
λουρίζω = ξεκινώ, μπαίνω στη γραμμή, σχηματίζω γραμμή, διώχνω κάποιον
μανιχά = μόνο
μάντες = ωσάν, σαν να
μαρούτζιασμα, το = μηρύκασμα, αναμάσημα
μάχος, ο = πράσινο φασολάκι, όσπριο που μοιάζει με ρόβι
μεινίσκω = μένω συνεχώς
μιτά = μαζί
μιτριάζω = αστειεύομαι, πειράζω
μόναυτα = ευθύς, αμέσως, μονομιάς
μουλλώννω = σωμαίνω
μούρρος, ο = μουτρωμένος, σιωπηλός, δυσρεστημένος

μουττόδικλα, τα = οι κορυφές, τα διάσελα
μπλάζω - εμπλάζω = πλησιάζω, συναντώ
μπόττης, ο = είδος πήλινης υδρίας
μπρόεμαν, το = πρωί, η ώρα του προγεύματος
νούσιμη, η = μυαλωμένη, έξυπνη
ξηκούτρουλλος = με ασκεπές κεφάλι
ξηστηκός, ο = απορημένος, εκστατικός, κατάπληκτος
ξηστοματίς = φωναχτά
ξορτώνω = επιτυγχάνω, κατορθώνω, είμαι ικανός
ομήρη, η = ομήγυρις
Οπλειά, η = Πούλια
οπνιά, η = αναπνοή
παθκιάζω = κάμνω κάποιον να υποφέρει
παμπούλιν, το = ύψωμα, εξόγκωμα
παναίστρα, η = παλαιίστρα
πάνιν, το = παγόνη, αγάπη, έρωτας
παραρά, τα = βραχύτοποι, άγρια μέρη
πασπάλλα, η = λεπτότατο αλεύρι
πεικάζω = νομίζω, εννοώ, αντιλαμβάνομαι
πεισκαλίζω = χειροκροτώ
πέλα-σέλα = από παντού
περασσία, η = εξωτερικό, ξενιτιά
περικοπόδιν = τροχάδην
πετσολαγκούα, η = ανόητη γριά, ζαρωμένη γριά
πιδικιαύλιν, το = αυλός
πιλατεύω = βασανίζω, ξυλοκοπώ, δέρνω
πισσούριν, το = πυκνό σκοτάδι
πολοούμαι = μιλώ, απαντώ, αποκρίνομαι
πολούτουρκα = μετά τη θεία λειτουργία
πουμπάρτα, η = κανόνι, τηλεβόλο
πουντζίν, το = πουγί, πορτοφόλι
πριχού = πριν, πριν να, πρωτύτερα
προλάτης, ο = προπορευόμενος, οδηγός
πωρνόν, το = πρωί
ριάλιν, το = νόμισμα, χρήμα
ρκα, η = γριά
ρόκκα, η = λεπτό ξύλινο ραβδί γύρω από το οποίο τύλιγαν μαλλί για να το γνέσουν
ρότσος, ο = πέτρα, βράχος
ρούσα, η = πυρρόξανθη
σαάνιν, το = λεκάνη, δίσκος

σασσαρισμός, ο = βιασύννη, σπουδή
σατέ = απλώς, εξ ολοκλήρου
σάτζη, η = μαγευτικό σκεύος, δίσκος πάνω
στον οποίο ψήνονται πίτες
σιουρμάζομαι = ησυχάζω μετά από κρυολό-
γημα ή ασθένεια
σκάμπη, η = κάμπια, σκουλήρι που τρώει
μέλισσες και δέντρα
σκιάδιν, το = είδος καλύβας
σούππα-λούμαν = μούσκεμα
σπιάζω = ατενίζω, αντιλαμβάνομαι, παρα-
τηρώ με προσηλωμένα μάτια
σταλαμή, η = στιγμή
στιάδιν, το = πρόχειρο στεγασμένο κατάλυ-
μα
στραοκάννιν, το = αυτό που έχει στραβά
πόδια
συγκλύζω = ανησυχώ, ταραάζω τα γύρω μου
με τις φωνές μου
συγκούπαδοι, οι = όλοι μαζί
συναφέρνω = αναφέρω το όνομα κάποιου
που απουσιάζει, επαναφέρω στη μνήμη
μου κάτι
συντρολού = εκσφενδονίζω, πετώ μακριά
σύμπλα - σύμπλια = κοντά, πλησίον
σώννω = αντέχω, μπορώ να σηκώσω
τάνι 'πι τάνι = ένας προς έναν
ταπισών = ξωπίσω, κατόπιν, έπειτα
τάρτακας, ο = επιθανάτιος ρόγγος
τουλουπισμένη, η = φασκιωμένη, σπαργα-
νωμένη
τουντούνια, τα = χαιμαλιά
τουρτουρώ = κρυώνω
τουςουντισμένος, ο = συλλογισμένος, προ-
βληματισμένος

τραούλλιν, το = μικρός τράγος
τρικά = τρία
τσαέρα, η = καρέκλα
τσαΐνα, η = λεπτή, χρυσή αλυσίδα, μτφ.
Ωραία γυναίκα, καθάριο νερό
τσιμινιά, η = κτιστό τζάκι, καπνοδόχος
τσιμπίν, το = τσίμπημα, μικρό διάστημα
χρόνου
τσιριλίστρα, η = διαπεραστική κραυγή
τσιουρίν, το = μικρός τράγος
φαράζω = κάνω να πετάξει, τρομάζω
φάτταλλος ή βάτταλος (ο) = φλύαρος, τραυ-
λός
φιτύλλα, η = αίγα ή άλλο ζώο με καφέ και
άσπρες κηλίδες στο πρόσωπο
φλαντζίν, το = συκώτι
φόλλα, η = πολύ μικρό νόμισμα, το 1/40 του
γροσιού
φούρκα, η = οργή, αγχώνη
φτερίκι, το = φτέρα, πούδες φυτό
φυθκεία, η = φυτεία
φυνιάτισμα, το = θυμιάτισμα
χανάππιν, το = είδος κυπέλου, κύλικα
χάρβαλλος, ο = εξαρθρωμένος, σπασμένος
σε κομματάκια
χαρτόλω = αρραβωνιάζω, κάμνω προξένια
χαρτωμένος, ο = αρραβωνιασμένος, αρρα-
βωνιαστικός
χερβάλια = όσα χωρεί η χούφτα
χοχόν, το = γιουχάισμα
ψηλομουθκιασμένη, η = επαρμένη, περήφα-
νη
ψήχα-ψήχου = σαν, λες και
ψιλομοισιδάτη = με λεπτά χαρακτηριστικά
ωσπολλάτε = ευτυχώς

Το Γλωσσάριο συντάχθηκε κυρίως με βάση τα λεξικά *Θησαυρός κυπριακής διαλέκτου* (2002) του Κ. Γ. Γιαγκουλλή και *Ετυμολογικό λεξικό της ομιλούμενης κυπριακής διαλέκτου* (1996) του Κ. Χατζηγιάννου, αλλά και με προφορικές πληροφορίες του Κ. Γ. Γιαγκουλλή.

Ο διηγηματογράφος Νίκος Χατζηγαβριήλ

Ο Νίκος Χατζηγαβριήλ γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1876 και πέθανε το 1931. Αποφοίτησε από το Σχολαρχείο της Λευκωσίας και το 1898 διορίστηκε από τη βρετανική αποικιοκρατική κυβέρνηση ως γραμματέας και μεταφραστής της διοίκησης της Λευκωσίας. Από το 1917 μεταπήδησε στο δικαστικό κλάδο και υπηρέτησε από διάφορες θέσεις της ιεραρχίας σε αρκετές περιοχές της Κύπρου μέχρι το θάνατό του. Στο διάστημα 1904-1905 έζησε στην Αθήνα, όπου γνωρίστηκε φιλικά με το Βλάση Γαβριηλίδη και εργάστηκε προσωρινά στην εφημερίδα Ακρόπολις. Δημοσίευσε χρονογραφήματα και άρθρα στις εφημερίδες Αλήθεια, Ελευθερία και Φωνή της Κύπρου. Επίσης, μετάφρασε από τα αγγλικά το θεατρικό έργο του Όσκαρ Ουάιλντ Ο ιδανικός σύζυγος (Αθήνα, 1917) και το βιβλίο του Μ. Ρίτεμπεργκ, Γνωτιστής και Νοομάντις.¹

Η παρουσία του στην κυπριακή διηγηματογραφία ολοκληρώνεται ουσιαστικά με τις τέσσερις «κυπριώτικες ιστορίες» του, που είναι γραμμένες στην κυπριακή διάλεκτο και πρωτοδημοσιεύτηκαν στα πρωτοχρονιάτικα φύλλα της εφημερίδας Αλήθεια: «Η κόρη του μιλωνά» (1902), «Η Ρήαινα» (1903), «Στο παναΰριν» (1904) και «Η Μαρκαρού η σημαδιασμένη» (1908).² Το διήγημά του «Η Ρήαινα» αναδημοσι-

1. Για περισσότερα εργοβιογραφικά στοιχεία βλ. Α. Κουδουνάκης, *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων 1800-1920, Δ' επιμνημένη έκδοσι*, Λευκωσία 2001, σ. 406. Αντ. Ιντιάνος, «Νίκος Χατζηγαβριήλ», *Κυπριακά Γράμματα*, έτος Α', αρ. 2 (10 Οκτ. 1934) 38-42. Λ. Παπαλεοντίου, «Δύο Κύπριοι διηγηματογράφοι. Νίκος Χατζηγαβριήλ - Κ. Γ. Ελευθεριάδης», *Ακτή*, τχ. 13 (Χειμώνας 1992) 65-90. Η ταύτιση των ψευδωνύμων του Ν. Χατζηγαβριήλ έγινε από νωρίς: εφ. *Πανδώρα*, 8 Ιουν. 1914· Γ. Α. Μαρκιάδης, «Πρόλογος» στα *Τζυπριώτικα τραούδια του Λιπέρτη*, 1923, σ. 13· Α. Ιντιάνος, *ό.π.*, κτλ.

2. Η προσπάθεια του Ν. Παναγιώτου να αποδώσει στο Ν. Χατζηγαβριήλ τα έξι ανώνυμα διηγήματα του περιοδικού *Αυγή*, τα οποία εντόπισε ο Φ. Σταυριδής και τα εξέδωσε ο Γ. Κατσούρης αποδίδοντάς τα στο διευθυντή του περιοδικού, τον Κ. Γ. Ελευθεριάδη, φαίνεται να μη δικαιώνεται με την επιχειρηματολογία που ανέπτυξε για το συγκεκριμένο φιλολογικό πρόβλημα ο Λ. Παπαλεοντίου. Βλ. τη σχετική βιβλιογραφία στο άρθρο του τελευταίου, *ό.π.*

εύτηκε, με εξαίρεση την πρώτη παράγραφο του, από το Ν. Γ. Πολίτη στο έργο του *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του Ελληνικού λαού. Παραδόσεις μέρος Α'* (1904, σ. 41-42). Στη συνέχεια και τα τέσσερα διηγήματα αναδημοσιεύονται από τον Α. Ιντιάνο, στο περ. *Κυπριακά Γράμματα* (1934-1935),³ σε μια πολύ τονισμένη όμως ιδιοματική γλώσσα σε σχέση με την αρχική, και με την παράλειψη κάποιων λέξεων και φράσεων, λόγω της αγγλικής λογοκρισίας εκείνης της περιόδου: Πιο συγκεκριμένα, στην αναδημοσίευση του διηγήματος «Η κόρη του μιλωνά» παραλείπονται δέκα λέξεις («Εγγλέζου, μαύρη του η ώρα και σταλαμή 'πό πάτησεν την Κύπρον»), καθώς και ο χαρακτηρισμός «Τζιωνήδων», που επίσης αναφέρεται στους Άγγλους. Η έντονη και έκδηλη αυτή κριτική δεν θα μπορούσε να περάσει απαρατήρητη από το καθεστώς της λογοκρισίας της αποικιοκρατικής κυβέρνησης στα χρόνια της παλμεροκρατίας.⁴ Ακολουθεί η αναδημοσίευση των διηγημάτων «Στο παναΰριν» και «Η κόρη του μιλωνά» στην *Ανθολογία Κυπρίων Πεζογράφων* του Α. Σ. Ιωάννου το 1956, που είναι πανομοιότυπη με αυτή του περ. *Κυπριακά Γράμματα*. Το διήγημα «Η κόρη του μιλωνά» αναδημοσιεύεται στη συνέχεια στο περ. *Κυπριακά Χρονικά*, το 1963, στη βάση της αρχικής του γραφής· και, τέλος, αναπαράγεται στην *Ανθολογία Κυπριακής Πεζογραφίας*, των Χρ. Κυπριανού, Μ. Μαραθεύτη και Ν. Σπανού (1972) από τη δημοσίευση των *Κυπριακών Γραμμάτων*.⁵

Τα τέσσερα αυτά διηγήματα είναι γραμμένα σε μια εποχή όπου η λαογραφική έρευνα χαιρεί ιδιαίτερης εκτίμησης στην Κύπρο και στις πλείστες όσες άλλες περιοχές του ελληνισμού και η συμβολή της στη λογοτεχνική δημιουργία και ιδιαίτερα στη διηγηματογραφία είναι αναγνωρισμένη και τεκμηριωμένη. Το σύνθημα του Ν.Γ. Πολίτη για «επιστροφή στις ρίζες» ενθαρρύνει τη μελέτη των ηθών του λαού και τη λογοτεχνική απόδοσή τους με τη χρήση διαλεκτικών μορφών της νεοελληνικής γλώσσας. Στην Κύπρο, τα λαογραφικά ερευνητικά ευρήματα, παράλληλα με την επιστημονική τους αξία, αξιοποιούνται και για την ανάδειξη της ελληνικής ταυτότητας του νησιού και η λογοτεχνική παρουσίασή τους αποτελεί πρόσφορο μέσο προς αυτή την κατεύθυνση. Οι λαογραφικές-γλωσσολογικές μελέτες για κυπριακά θέματα των Αθ. Σακελλάριου, Σ. Μενάρδου και Γ. Λουκά, η διαλεκτική ποίηση του Β. Μιχαηλίδη, τα βιβλία *Κυπριακά Διηγήματα* (1898) του Δ. Θ. Σταυρινίδη, *Συλλογή Διηγημάτων* (1899) του Ε. Φαρμακίδη και άλλα έργα και δραστηριότητες επιβεβαιώνουν το κλίμα της εποχής και τον καθοριστικό ρόλο που η λαογραφική επιστήμη διαδραματίζει στους διάφορους τομείς της πνευματικής ζωής. Στα πλαίσια

3. «Στο παναΰριν», έτος Α', αρ. 2 (1 Οκτ. 1934) 43-45· «Η κόρη του μιλωνά», έτος Α', αρ. 11 (15 Φεβρ. 1935) 341-345· «Η Ρήαινα», έτος Α', αρ. 21-24 (15 Ιουλ. - 1 Σεπτ. 1935) 647-650· «Η Μαρκάρου η σημαδιασμένη», έτος Β', αρ. 3 (Δεκ. 1935) 134-136.

4. Βλ. και *Κυπριακά Χρονικά*, τχ. 31 (Μάιος 1963) 245.

5. Βλ. αντίστοιχα, Α. Σ. Ιωάννου, *Ανθολογία Κυπρίων Πεζογράφων*, Ίκαρος, 1956, σ. 293-297 και 298-308. *Κυπριακά Χρονικά*, αρ. 31, Μάης 1963, σ. 245-247. Χρ. Κυπριανού, Μ. Μαραθεύτη, Ν. Σπανού, *Ανθολογία Κυπριακής Πεζογραφίας, 1900-1970*, ΕΠΟΚ, Λευκωσία, 1972, σ. 371-375.

αυτά εντάσσεται και η γραφή των διηγημάτων του Ν. Χατζηγαβριήλ με την επιλογή της ντοπολαλιάς ως γλωσσικού οργάνου και των θεμάτων του. Το ότι μάλιστα η γραφή αυτή είχε σκόπιμο, συστηματικό χαρακτήρα τεκμηριώνεται και από τις αφιερώσεις στις οποίες προβαίνει σε κάθε διήγημά του προς πρόσωπα που άμεσα ή λιγότερο άμεσα σχετίζονται με τη λαογραφία, τις αναζητήσεις και τις επιδιώξεις της.

Ο Ν. Χατζηγαβριήλ γράφει τα διηγήματά του σε ηλικία 25-32 χρονών, στις αρχές της εργοδότησής του ως δημόσιος λειτουργός και πολύ πριν την ανάληψη δικαστικών καθηκόντων, στην υπηρεσία της αγγλικής διακυβέρνησης της Κύπρου. Πρόκειται βασικά για απλές ηθογραφίες, με υποτυπώδη πλοκή και αβίαστη δράση στις οποίες οι πρωταγωνιστές είναι βοσκοί, βοσκοπούλες και απλοί άνθρωποι της υπαίθρου, που χαίρονται, λυπούνται, παρεξηγούνται, τσακώνονται, υποφέρουν σε ειδυλλιακές ορεινές περιοχές και εκδηλώσεις για τις οποίες ο Ν. Χατζηγαβριήλ έχει ουσιαστική γνώση και αγάπη. Χρησιμοποιεί εξεζητημένη διαλεκτική γλώσσα και αξιοποιεί πλήθος λαογραφικών μοτίβων, όπως τραγούδια, παροιμίες και παραδόσεις. Μόνο στο τελευταίο διήγημά του «Η Μαρκαρού η σημαδιασμένη» περιορίζει τη διαλεκτική γλώσσα στα διαλογικά μέρη. Η διαφοροποίηση αυτή ενδεχομένως υποδηλώνει μια νέα αντίληψη του συγγραφέα ως προς τις (περιορισμένες ίσως) δυνατότητες που του παρείχε το κυπριακό ιδίωμα στον αφηγηματικό λόγο.

Η παρούσα συγκεντρωτική έκδοση στηρίζεται στην αρχική δημοσίευση των διηγημάτων, όπως αυτά εμφανίστηκαν στα πρωτοχρονιάτικα φύλλα της εφημερίδας *Αλήθεια*. Επιδιώκεται βέβαια η ορθογραφική προσαρμογή τους στα σύγχρονα ορθογραφικά δεδομένα της νεοελληνικής γλώσσας, χωρίς να αλλοιώνεται η μορφή της ιδιωματικής γλώσσας. Σε μερικές περιπτώσεις, όμως, προστίθενται, αφαιρούνται ή διαφοροποιούνται σημεία της στίξης και σχηματίζονται νέες παράγραφοι. Επεμβάσεις γίνονται και στις περιπτώσεις διπλογραφίας ή πολυγραφίας λέξεων, οπότε επιλέγεται η γραφή που επικρατεί ή προσιδιάζει περισσότερο και προς τη φωνητική απόδοσή τους. Ωστόσο, δεν λείπουν εξαιρέσεις· λ.χ., κρίθηκε σωστό να διατηρηθεί κατά περίπτωση η γραφή ούλος/ούλλος και ούλα ή ούλλα· επίσης διατηρείται η ορθογραφία στις καταλήξεις λόγων λέξεων, όπως για παράδειγμα των θηλυκών ουσιαστικών σε -ις. Τα σύμβολα της φωνητικής απόδοσης της κυπριακής διαλέκτου σκόπιμα δεν χρησιμοποιούνται. Πάντως δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν ο συγγραφέας απέδωσε φωνητικά το κυπριακό γλωσσικό ιδίωμα στα χειρόγραφα του και αν αυτό εξομαλύνθηκε από τον διευθυντή της εφημερίδας, τον δημοτικιστή Μ. Δ. Φραγκούδη. Προφανώς ο Ν. Χατζηγαβριήλ ενέκρινε τη μορφή αυτή, αφού εξακολούθησε να δημοσιεύει στο ίδιο έντυπο και τα υπόλοιπα λιγοστά διηγήματά του. Κάποιες αγκύλες και παρενθέσεις ανήκουν στο κείμενο της πρώτης δημοσίευσης. Η ορθογραφία των πλείστων ιδιωματικών λέξεων προσαρμόστηκε με βάση τα λεξικά των Κ. Χατζηγιωάννου και Κ. Γ. Γιαγκουλλή.⁶

Χρίστος Χατζηαθανασίου

6. Κ. Χατζηγιωάννου, *Ετυμολογικό λεξικό της ομιλουμένης κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία 1996 και Κ. Γ. Γιαγκουλλής, *Θησαυρός κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία 2002.